

Adam Wodziczko - botanik ze Słotwiny

Uprawa krajobrazu łącznie z planowaniem przestrzennym staje się jedną z najpotężniejszych idei obecnego wieku, której celem jest pojednanie świata cywilizacji ludzkiej ze światem wolnej przyrody w nowym harmonijnym krajobrazie kulturalnym.

Adam Wodziczko, *Na straży przyrody*, 1946

Profesor Adam Wodziczko był botanikiem, współtwórcą wielu parków narodowych, autorem pojęć „fizjotaktyka” i „uprawa krajobrazu”. Żył w latach 1887–1948.

Profesor Adam Wodziczko. Fot. Ze zbiorów Archiwum PAN Oddział w Poznaniu

Bohater naszej opowieści urodził się w Słotwinie (obecnie dzielnica Brzeska) w woj. małopolskim. Ojciec, Feliks, był inżynierem kolejowym, zaś matka, Ludmiła, pochodziła z rodziny Spisów. Chłopiec uczęszczał do gimnazjów w Sanoku i Krakowie, aby maturę zdać w Wyższym Gimnazjum w Jasle w 1906 r. W latach 1906–1910 studiował nauki przyrodnicze (głównie botanikę) na Uniwersytecie Jagiellońskim. Początkowo w roku 1910 został demonstratorem, a następnie w 1912 (po zdaniu egzaminu nauczycielskiego) także asystentem w Katedrze Anatomii i Fizjologii Roślin UJ. W tym samym czasie rozpoczął samodzielne badania nad grzybami i śluzowcami, efektem których było opublikowanie jego pierwszej pracy naukowej.

Pracy badawczej towarzyszyło również samodoskonalenie charakteru. Młody Wodziczko należał do organizacji „Eleusis”, której celem było wychowanie moralno-etyczne oraz patriotyczne. Po odbyciu praktyki nauczycielskiej w Gimnazjum w Białej (rok szkolny 1913/1914) powrócił do pracy na stanowisku asystenta UJ, gdzie wykładał botanikę ogólną. W roku 1913 ożenił się z Janiną Tomkiewicz, miał z nią córkę. W roku 1916 doktoryzował się na podstawie rozprawy fizjologicznej pt. *O pewnej reakcji chemicznej żywych komórek śródskórni*, napisanej pod kierunkiem profesora Mariana Raciborskiego. W latach 1915–1918 powołano go wprawdzie jako mikrobiologa do armii austriackiej, ale przez większość tego czasu prowadził zajęcia na uniwersytecie. Dopiero pod koniec wojny został przeniesiony na teren Węgier. Zaraz po powrocie do kraju prowadził w roku akademickim 1918/1919 wykłady dla studentów farmacji UJ oraz uczył w gimnazjum św. Jacka w Krakowie.

W grudniu 1919 r. przeniósł się do Poznania, obejmując stanowisko zastępcy profesora anatomii i fizjologii roślin w Akademii Rolniczej w Bydgoszczy. Przebywał tam aż do roku 1922. Jednocześnie od jesieni 1920 r. został zastępcą profesora i kierownikiem Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Poznańskiego. Od 1920 r. prowadził badania naukowe w terenie. Poznawał wtedy okolice Ludwikowa koło Poznania. Urzekła go pięknem przyroda wielkopolska – jeziora, lasy, wzniesienia moreny czołowej. Wodziczko odkrył ciekawą roślinność kserotermiczną (ciepłolubną) ozów nad Jeziorem Budzyńskim. Zachwyty nad ojczystą przyrodą będą odtąd motorem jego dalszej działalności aż do końca życia.

W tym czasie kontynuował również działalność naukową na Uniwersytecie Jagiellońskim, habilitując się tam na Wydziale Filozoficznym w roku 1921, na podstawie rozprawy pod tytułem „Badania nad rozmieszczeniem fermentów utleniających u roślin. cz. 1. Lokalizacja oksydaz w tkankach roślin wyższych i równoległość ich występowania z substancjami pektynowymi”.

Profesor Adam Wodziczko podczas zajęć ze studentami. Fot. ze zbiorów
Archiwum PAN Oddział w Poznaniu

W okresie od 1924 do 1948 roku (z przerwą na czas II wojny światowej) był kierownikiem ogrodu botanicznego Uniwersytetu Poznańskiego. W roku 1925 został mianowany profesorem nadzwyczajnym na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. W latach 1930-1931 był dziekanem tego wydziału. W roku 1931 został nawet wybrany na stanowisko rektora Uniwersytetu Poznańskiego, ale nie przyjął tej godności. W sierpniu 1936 r. uzyskał tytuł profesora zwyczajnego anatomii i fizjologii roślin. W roku 1938 zainicjował działalność Międzywydziałowego Seminarium Biocenotyki i Ochrony Przyrody.

Oprócz działalności naukowej i dydaktycznej, najistotniejszym sensem aktywności Adama Wodziczki były sprawy związane z ochroną przyrody. Należał do grona najwybitniejszych polskich działaczy, od początku niepodległości zaangażowany był w powstanie ruchu ochroniarskiego. W 1919 r. został członkiem początkowo Tymczasowej Komisji, a następnie (aż do śmierci) Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Od 1930 r. prowadził bardzo aktywne działania dla utworzenia rezerwatów przyrody i parków narodowych w Polsce. Brał udział w pracach dotyczących powstania takich parków narodowych, jak Wielkopolski, Tatrzański, Pieniński oraz Babiogórski. Idea zachowania, jak on sam to określił „skarbów rodzimej przyrody i perły krajobrazu Wielkopolski” pojawiła się u Adama Wodziczki już w 1922 r. Sukcesywnie walczył o powstawanie kolejnych rezerwatów i utworzenie Wielkopolskiego Parku Narodowego w zasadzie przez całe życie. Formalnie powstał on dopiero po śmierci Profesora, w roku 1957. W dowód wdzięczności dla wieloletnich starań w tej mierze, jesienią 1995 r. Dyrekcja i Rada Naukowa Wielkopolskiego Parku ufundowała profesorowi Wodziczce pomnik i nową płytę nagrobną w miejscu jego wiecznego spoczynku.

Po wybuchu II wojny światowej został wraz rodziną wywieziony do Generalnego Gubernatorstwa. Pracował wówczas jako nauczyciel przedmiotów przyrodniczych i rolniczych najpierw w Szkole Handlowej, a następnie w Państwowej Szkole Melioracyjnej w Krakowie. Brał również udział w tajnym nauczaniu w ramach zajęć na Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. W połowie marca 1945 r. powrócił do Poznania. Od razu włączył się w odbudowę i organizowanie od nowa zniszczonych zakładów biologicznych i Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Poznańskiego. Dzięki jego staraniom, w 1945 r. udało się utworzyć w Katedrze Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Poznańskiego pierwszy w Polsce samodzielny Zakład Ochrony Przyrody i Uprawy Krajobrazu. W maju tego roku wznowiło działalność Seminarium Biocenotyki i Ochrony Przyrody.

Po II wojnie światowej prowadził rozległe badania naukowe na nowo włączonych do Polski Ziemiach Zachodnich i Północnych. Jako znany przyrodnik, wytypował tereny w pasie nadmorskim, które stały się w przyszłości parkami narodowymi - Wolińskim PN (1960) oraz Słowińskim PN (1967).

Jako znawca ochrony przyrody, wcześniej podjął się nowoczesnej interpretacji tego zagadnienia. W artykule pt. *Ochrona przyrody nową gałęzią wiedzy* („Ochrona Przyrody” - rocznik XII, 1932) wprowadził nowe pojęcie - fizjotaktyka, rozumiane jako stosunek człowieka do przyrody. Dla utworzonej jednocześnie w ten sposób nowej gałęzi nauki, stworzył odpowiednie klasyfikacje i terminologię. Wyróżniał w niej takie działy, jak nauka o równowadze w przyrodzie, nauka o harmonijnym kształtowaniu przyrody i krajobrazu, praktyczna ochrona przyrody, nauka o wpływie wolnej przyrody na człowieka, pedagogika fizjotaktyczna. Według niego, fizjotaktyka powinna być samodzielną pozycją wśród innych dyscyplin nauki i należy ją wprowadzić jako oddzielny przedmiot nauczania. Profesor Wodziczko wyrażał pogląd, że od ochrony przyrody zależy także świadome kształtowanie krajobrazu.

Jako pierwszy przyrodnik w kraju zwrócił uwagę na gospodarcze znaczenie ochrony przyrody. Był przekonany, że przyroda zawsze będzie źródłem wyżywienia ludzi, pod warunkiem, że nie naruszymy panującej w niej równowagi. Profesor Wodziczko twierdził, że nie wystarczy ochrona poszczególnych gatunków organizmów żywych, lecz trzeba chronić krajobraz jako całość. Prace człowieka wokół krajobrazu nazwał „uprawą krajobrazu”, rozumiejąc przez to ochronę, pielęgnowanie i jego kształtowanie. Głównym zadaniem w tej mierze jest utrzymywanie sieci wodnej. Swoje poglądy w zakresie ochrony przyrody wyłożył w pracy *Na straży przyrody*, która miała cztery wydania (1946, 1948, 1967, 1968).

Zabiegał o wprowadzenie ochrony przyrody do programu nauczania wszystkich szkół – niezależnie od ich typów i stopnia organizacji. Uważał, że jest to zadanie przede wszystkim dla szkół technicznych i o charakterze gospodarczym, bo ich absolwenci zdecydują w przyszłości o całokształcie przyrody. Wyrażał pogląd, że ochrony przyrody należy uczyć się od najmłodszych lat – od przedszkola po studia wyższe. Wraz z profesorem Stanisławem Tołpą w 1936 r. opracował program nauczania biologii, wprowadzając już wówczas do nauczania nowe działy, jak naukę o zespołach roślinnych i ochronę krajobrazu.

Prowadził bogatą działalność redakcyjno-wydawniczą. Był współzałożycielem i redaktorem pierwszego w Polsce periodyku poświęconego sprawom ochrony przyrody – „Wydawnictwo Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze”, który wydawał w latach 1930–1938. W ciągu życia ogłosił ponad 250 prac naukowych oraz o charakterze popularnym. Połowę ich zawartości stanowiły treści związane z ochroną przyrody. Był też członkiem kilku komitetów redakcyjnych.

Profesor Adam Wodziczko położył podwaliny pod pionierskie badania na tematy florystyczne i fizjografii roślin obszarów Wielkopolski i Pomorza. Od pierwszych lat działalności naukowej prowadził systematyczne badania z dziedziny anatomii i fizjologii roślin. Kierował również badaniami analizy pyłkowych osadów torfowych z terenu Wielkopolski i Pomorza. Dał się poznać jako człowiek wrażliwy na sprawy związane z ochroną przyrody, ale także na wszelkie zło społeczne. Zagadnienia omawiane przez Profesora w licznych artykułach jego autorstwa świadczą o wielkiej wrażliwości społecznej i propagowaniu życia według zasad moralnych.

Był członkiem wielu towarzystw i instytucji naukowych – m.in. Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, Międzynarodowej Komisji Nomenklatorycznej z siedzibą w Bazylei. Pełnił od 1925 r. zaszczytną funkcję wiceprezesa i prezesa Pomorskiego Oddziału Ligi Ochrony Przyrody, a od 1922 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Jego nazwisko zostało po śmierci uwiecznione w łacińskiej nazwie grzyba – *Protomyces wodziczkoii*. Zmarł w Poznaniu i tam został pochowany na Cmentarzu Jeżyckim.

Jerzy Wysokiński